Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

ONDERWIJSTIJD IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

RESULTATEN VAN HET INSPECTIEONDERZOEK IN HET SCHOOLJAAR 2011/2012

Utrecht, april 2013

Voorwoord

Sinds het schooljaar 2006/2007 voert de Inspectie van het Onderwijs jaarlijks een onderzoek uit naar de onderwijstijd in het voortgezet onderwijs.

De eerste jaren richtte het onderzoek zich op de geprogrammeerde en de gerealiseerde onderwijstijd. Sinds 2009 gaat het uitsluitend om de gerealiseerde onderwijstijd. Voor het derde jaar op rij blijkt uit dit onderzoek dat het merendeel van de scholen aan de norm voldoet, dat een deel van de scholen in een of meer leerjaren een tekort vertoont, maar dat alle scholen gemiddeld over de gehele opleiding ruim voldoende onderwijstijd realiseren.

Sinds 2009 hebben scholen ruimte gekregen om nieuwe onderwijsactiviteiten te agenderen die niet in het beoordelingskader van de inspectie zijn opgenomen. Het aantal echt nieuwe activiteiten blijkt in de afgelopen drie jaar beperkt te zijn; doorgaans betreft het vormen die al passen binnen het geldende beoordelingskader. Wel lijkt de invloed van leraren, ouders en leerlingen op de plannen toe te nemen en krijgt de horizontale dialoog meer gewicht.

In de periode waarin dit onderzoek is uitgevoerd, werd een nieuw wetsvoorstel aangenomen waarin de norm werd bepaald op 1.040 uur in de eerste twee leerjaren van vmbo, havo en vwo, 1.000 uur in de overige leerjaren en 700 uur in het examenjaar, met daarbij voor alle leerjaren de mogelijkheid van 60 uur maatwerk. Inmiddels staat ook deze norm weer ter discussie.

De inspectie heeft een simulatie uitgevoerd op basis van de nieuwe norm, waaruit blijkt dat nog ruim een derde van de scholen ook aan deze norm voldoet. En gemiddeld genomen over alle leerjaren realiseren ook dan alle scholen voldoende onderwijstijd.

Drs. H.G.J. Steur
Hoofdinspecteur voortgezet onderwijs

INHOUD

Samenvatting

De Inspectie van het Onderwijs heeft in 2012 onderzoek gedaan naar de gerealiseerde onderwijstijd over schooljaar 2011/2012 op een steekproef van honderd scholen.

Uit de resultaten van eerdere onderzoeken blijkt dat tussen 2008 en 2010 jaarlijks steeds meer scholen voldoende onderwijstijd realiseerden. Het onderzoek van 2011 toonde over het geheel een lichte terugval, die voornamelijk werd veroorzaakt door een achteruitgang in het havo. Het onderzoek over 2011/2012 toont aan dat opnieuw minder scholen aan de norm voldoen. Ook is een forse verschuiving tussen de verschillende onderwijssoorten te zien.

Voor het derde jaar op rij is steekproefonderzoek gedaan, telkens met dezelfde opzet. Elk jaar zijn niet meer dan honderd scholen onderzocht. De in de steekproef gevonden percentages scholen met voldoende gerealiseerde onderwijstijd kunnen steeds worden gegeneraliseerd naar alle scholen in het voortgezet onderwijs, met inachtneming van de betrouwbaarheidsmarges. Er is sprake van een brede betrouwbaarheidsmarge: in werkelijkheid kan het dus beter, maar ook slechter gesteld zijn met de gerealiseerde onderwijstijd.

De belangrijkste uitkomsten van het onderzoek zijn:

1. Het percentage scholen dat in 2011/2012 voldoende onderwijstijd realiseerde, is verder gedaald naar 67 procent. Deze daling wordt volledig veroorzaakt door een terugval bij het vmbo: van 88 procent 'voldoende' in 2011 naar 60 procent 'voldoende' in 2012. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de tekorten vaak een beperkt aantal uren betreffen. De daling bij het vmbo overschaduwt de grote vooruitgang die geboekt is bij het havo. Jarenlang bleef het havo achter ten opzichte van de andere onderwijssoorten, maar dit jaar steeg het aantal scholen dat voldoende onderwijstijd realiseerde spectaculair: van 50 procent in 2011 naar 86 procent in 2012. Het vwo bleef onveranderd op 64 procent. In het praktijkonderwijs realiseerde opnieuw 100 procent van de scholen voldoende onderwijstijd.
2. De registratie en verantwoording van de gerealiseerde onderwijstijd is over het algemeen adequaat, maar kan op een aantal scholen beter.
3. Er zijn gemiddeld ruim meer klokuren onderwijstijd gerealiseerd dan de norm voorschrijft. Ook de scholen die de norm niet voor alle leerjaren halen, hebben gemiddeld over alle leerjaren een surplus, maar op deze scholen is sprake van een onevenwichtige verdeling over de leerjaren.
4. Het gemiddeld aantal uren te kort is in 2012 gelijk gebleven.

De vereisten rond de onderwijstijd zijn in de afgelopen jaren aangepast. In de overgangsperiode van 2009 tot 2012 naar de nieuwe wettelijke regeling kunnen scholen werken met de norm van 1.000/700 uur inclusief 40 uur maatwerkactiviteiten en andere activiteiten waarover scholen een horizontale dialoog hebben gevoerd. Uitgangspunt voor die andere activiteiten is dat deze door een inspirerend en uitdagend karakter bijdragen aan een zinvolle invulling van de totale studielast van leerlingen. Scholen kunnen vanuit dit criterium onderwijstijd inzetten voor activiteiten die niet in het beoordelingskader van de inspectie staan, maar daarover moet dan wel de horizontale dialoog zijn gevoerd. Slechts 15 procent

van de scholen (in 2011 was dit nog 18 procent) maakt gebruik van de mogelijkheid om andere onderwijsactiviteiten aan te bieden.
Op vragen van de inspectie over de andere activiteiten geven al deze scholen aan dat hierover een vorm van horizontale dialoog heeft plaatsgevonden met een deel van de belanghebbenden of met alle belanghebbenden. De horizontale dialoog werkt op deze scholen goed; op 80 procent van de scholen zijn door de horizontale dialoog de plannen (gedeeltelijk) aangepast.

Het aantal scholen dat gebruikmaakt van de mogelijkheid om op basis van deze dialoog andere onderwijsactiviteiten in te zetten, blijft klein. Bij de inhoudelijke beoordeling blijkt bovendien nauwelijks verschil ten opzichte van het geldende beoordelingskader. Dit betekent dat de dialoog overwegend gevoerd is over reguliere onderwijsactiviteiten en slechts in geringe mate over nieuwe activiteiten die buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen.

Het beleid van de overheid is erop gericht dat alle scholen met hun gerealiseerde onderwijstijd aan de wettelijke vereisten gaan voldoen. Op dit punt is een aantal jaren forse vooruitgang geboekt, maar na een tegenvallend resultaat in 2011 is nu dus over het geheel genomen opnieuw sprake van teruggang. Een teruggang die volledig is toe te schrijven aan vmbo-scholen die de norm onderschrijden. Binnen de groep van onderzochte scholen heeft het havo zich aanzienlijk verbeterd.
De scholen die serieus werk maken van het aanbieden van andere activiteiten, doen dat inmiddels behoorlijk goed, maar het betreft slechts 15 procent van alle scholen.

De scholen die te weinig onderwijstijd gerealiseerd hebben, komen onder verscherpt toezicht van de inspectie. Dit leidt bij ernstige onderschrijding tot terugvordering van een deel van de bekostiging.

1 Inleiding

Sinds 2006 onderzoekt de Inspectie van het Onderwijs op scholen voor voortgezet onderwijs (vo) de naleving van de wettelijke vereisten rond onderwijstijd. Dit onderwerp heeft in media en maatschappij, maar vooral in het onderwijsveld nadrukkelijk de aandacht gekregen. In de onderzoeken van de afgelopen jaren kwam naar voren dat niet alle scholen in het voortgezet onderwijs erin slagen voldoende onderwijstijd te realiseren. De inspectie heeft hier in 2012 opnieuw onderzoek naar gedaan.
In de periode 2006-2009 onderzocht de inspectie zowel de geprogrammeerde als de gerealiseerde onderwijstijd op scholen voor voortgezet onderwijs. Het onderzoek richt zich vanaf het schooljaar 2009/2010 uitsluitend op de gerealiseerde onderwijstijd.

In de beleidsreactie van de minister op de resultaten van de eerdere onderzoeken is intensief toezicht door de inspectie in het vooruitzicht gesteld. Dit intensief toezicht bestaat uit:

1. een aanscherping van het toezicht op de onderwijstijd binnen het reguliere, risicogerichte toezicht;
2. verscherpt toezicht op scholen die in eerdere onderzoeken onvoldoende onderwijstijd hebben gerealiseerd;
3. een nieuw representatief onderzoek naar de gerealiseerde onderwijstijd binnen het voortgezet onderwijs onder scholen die niet eerder onderzocht werden.

Het verscherpt toezicht op de scholen die te weinig onderwijstijd gerealiseerd hebben, houdt in dat de inspectie op deze scholen een verificatieonderzoek uitvoert om vast te stellen hoe groot de onderschrijding is en in hoeveel leerjaren hiervan sprake is. Zo nodig leidt dit tot terugvordering van een deel van de bekostiging. Deze scholen moeten zich ook voor de gerealiseerde onderwijstijd in 2012/2013 gaan verantwoorden.

In hoofdstuk 2 wordt de opzet van het onderzoek van 2012 toegelicht. Hoofdstuk 3 beschrijft de resultaten en de conclusies van de nieuwe steekproef. De resultaten van het onderzoek op de scholen die op basis van het onderzoek over schooljaar 2010/2011 onder verscherpt toezicht van de inspectie zijn gesteld, staan beschreven in hoofdstuk 4. De hoofdstukken 5, 6 en 7 beschrijven de resultaten van het onderzoek op de scholen die sinds respectievelijk schooljaar 2009/2010, 2008/2009 en 2007/2008 onder verscherpt toezicht staan. Tot slot geeft hoofdstuk 8 een overzicht van de andere activiteiten die scholen hebben aangemerkt als invulling van onderwijstijd, aan de hand van de nieuwe kwalitatieve definitie van onderwijstijd. Het gaat hierbij om activiteiten die buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen en waarover de horizontale dialoog is gevoerd.

In dit rapport wordt kortweg gesproken over scholen en onderwijssoorten. Het onderzoek naar gerealiseerde onderwijstijd heeft plaatsgevonden op vestigingen van scholen binnen één onderwijssoort (vmbo, havo, vwo of praktijkonderwijs).

2 Het onderzoek in 2012

2.1 Inrichting

Het onderzoek naar de naleving van de wettelijke bepalingen voor de onderwijstijd strekte zich uit over 124 scholen voor voortgezet onderwijs. In een naar onderwijssoort en regionale spreiding representatieve landelijke steekproef zijn honderd scholen aangewezen die niet eerder deel hebben uitgemaakt van een inspectieonderzoek naar onderwijstijd. De overige 24 scholen staan onder verscherpt toezicht vanuit onderzoek naar onderwijstijd in eerdere jaren en zijn opnieuw onderzocht.
Om de toezichtlast te beperken is per school één onderwijssoort in de steekproef opgenomen. Het aantal afdelingen binnen de steekproef is als volgt verdeeld:

1. vmbo: 52 afdelingen;
2. havo: 21 afdelingen;
3. vwo: 22 afdelingen;
4. praktijkonderwijs: 5 afdelingen.

De verhouding in de steekproef tussen de onderwijssoorten is niet gelijk aan de verhouding in de populatie. Bij havo en vwo is sprake van een oververtegenwoordiging van scholen. Dit komt doordat van deze twee onderwijssoorten extra vestigingen in de steekproef zijn opgenomen, vanwege de resultaten in deze twee onderwijssoorten in de voorgaande jaren. De uitkomst van het onderzoek is voor deze ongelijke verhouding gecorrigeerd. [1]

Op de honderd scholen in de nieuwe steekproef is onderzocht hoeveel onderwijstijd is gerealiseerd. Het heronderzoek van de 24 scholen naar de gerealiseerde onderwijstijd heeft betrekking op scholen die bij eerdere onderzoeken onvoldoende onderwijstijd realiseerden. Het betreft hierbij één school uit de steekproef 2007/2008, één school uit de steekproef 2008/2009, vier scholen uit de steekproef 2009/2010 en achttien scholen uit de steekproef 2010/2011.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode september/oktober 2012. Voor de uitvoering van dit onderzoek hebben de scholen in september 2012 digitaal, via hun Internet Schooldossier (ISD), een vragenlijst ingevuld, met de gegevens over de gerealiseerde onderwijstijd van de aangewezen onderwijssoort in het schooljaar 2011/2012. Ze waren hiertoe uitgenodigd met een brief en aanvullende instructie. Over de inhoud en vormgeving van deze vragenlijst heeft de inspectie bij eerder onderzoek overleg gevoerd met de VO-raad. In 2012 is nagenoeg dezelfde vragenlijst gebruikt, aangevuld met vragen over de maatwerkuren.

Op vijftien scholen (12 procent van het gehele onderzoek van 2012) heeft de inspectie een verificatieonderzoek uitgevoerd op de door de scholen aangeleverde gegevens. Deze verificatieonderzoeken hebben in de maanden oktober, november en december 2012 plaatsgevonden. Voor dit onderzoek heeft de inspectie een protocol ontwikkeld, met daarin richtlijnen voor de uitvoerende inspecteurs en de benodigde onderzoeksinstrumenten.

---

1 Deze correctie is alleen opgenomen in de tabellen 3.1b, 3.1c en 3.4 van hoofdstuk 3. In de overige tabellen zijn de absolute aantallen zonder correctie weergegeven.

2.2 Uitvoering

De inspectie heeft bij dit onderzoek als uitgangspunt gehanteerd dat de school zich moet verantwoorden voor de gerealiseerde onderwijstijd. Dat betekent dat het aan (het bevoegd gezag van) de school is om te berekenen en aan te tonen hoeveel onderwijstijd er is gerealiseerd. De inspectie is bij het verificatieonderzoek steekproefsgewijs nagegaan of de verantwoording valide en betrouwbaar is en of de aangeleverde berekeningen kloppen. Ook is onderzocht of de uitgevoerde en meegerekende onderwijsactiviteiten overeenkomen met de voorgeschreven bepalingen en of deze activiteiten meegerekend mogen worden als onderwijstijd.

De scholen hebben in de vragenlijst voor de onderbouw per leerjaar van één (door de inspectie bepaalde) groep/klas aangegeven:

1. welk leerjaar het betreft;
2. hoeveel leerlingen de klas telt;
3. hoeveel klokuren onderwijstijd er in het schooljaar 2011/2012 zijn gerealiseerd.

Voor het vmbo en voor het praktijkonderwijs zijn voor de bovenbouw dezelfde gegevens aangeleverd. Voor de bovenbouw havo en vwo zijn per leerjaar van een groep van twintig leerlingen de gegevens aangeleverd, namelijk per profiel vijf leerlingen. Indien voor deze vijf leerlingen binnen een profiel verschillende aantallen klokuren zijn gerealiseerd, dan is het gemiddelde aantal klokuren opgegeven. Het oordeel over een leerjaar is vervolgens door de inspectie bepaald, op grond van het gemiddelde van de vier profielen.

Alle scholen is daarnaast gevraagd om op te geven of er in het schooljaar 2011/2012 nog andere onderwijsactiviteiten zijn uitgevoerd, die voldoen aan het nieuwe criterium ‘met een inspirerend en uitdagend karakter’ (zie voor een nadere toelichting paragraaf 2.4). Het gaat hierbij dus om activiteiten die niet binnen het beoordelingskader van de inspectie vallen. Als die onderwijsactiviteiten hebben plaatsgevonden, dan heeft de inspectie aanvullend gevraagd wat de omvang ervan was, of over deze activiteiten overleg tussen de school en de leraren, ouders en leerlingen heeft plaatsgevonden en of de medezeggenschapsraad heeft ingestemd met deze invulling van onderwijstijd. Daarnaast zijn vragen gesteld over het aantal en de inhoud van de maatwerkuren en over het aantal leerlingen dat hiervan gebruik heeft gemaakt.

Verificatieonderzoek
In vijftien verificatieonderzoeken is de inspectie nagegaan of de school de aangeleverde gegevens over de gerealiseerde onderwijstijd overtuigend kan verantwoorden, of de opgegeven klokuren correct zijn berekend en of het gaat om onderwijsactiviteiten die voldoen aan de criteria voor onderwijstijd.
Het verificatieonderzoek heeft aangetoond dat niet altijd de juiste gegevens zijn aangeleverd. De geconstateerde verschillen leidden bij drie scholen tot bijstelling naar boven; deze scholen telden minder activiteiten mee dan volgens het waarderingskader zijn toegestaan. Bij twee scholen werd het aantal uren naar beneden bijgesteld en bij twee scholen moest zowel naar boven als naar beneden worden bijgesteld.
In vergelijking met voorgaande jaren is de eigen opgave van scholen vaker bijgesteld. De inspecteurs die de verificatieonderzoeken uitvoerden zijn niet gestuit op dubieuze of mogelijk frauduleuze opgave. Bij tekortkomingen in de opgaven was vaak sprake van onbekendheid met de regels voor de berekening van onderwijstijd of met ambivalentie van de regels.

Het betrouwbaarheidsinterval voor het gehele onderzoek is bepaald op 9 procent. Dit betekent dat in de hele populatie (alle afdelingen van alle vo-scholen) het percentage scholen dat zelf opgeeft onvoldoende onderwijstijd gerealiseerd te hebben, 9 procent onder of 9 procent boven het in dit onderzoek gevonden percentage kan liggen. Het kan dus beter, maar ook slechter gesteld zijn met de gerealiseerde onderwijstijd in het voortgezet onderwijs.

Bij de verificatieonderzoeken is ook de registratie van de gerealiseerde onderwijstijd op de scholen ingezien. Op een aantal scholen kan de registratie verbeteren, maar over het geheel genomen is de registratie als adequaat beoordeeld.

2.3 Ontwikkelingen rond de wettelijke urennorm

De huidige wettelijke urennorm bedraagt:

- 1.040 uur voor de onderbouw (leerjaar 1 en 2 van het vmbo en leerjaar 1, 2 en 3 van havo en vwo);
- 1.000 uur voor de bovenbouw (leerjaar 3 vmbo, alle leerjaren van het praktijkonderwijs, leerjaar 4 havo en leerjaar 4 en 5 vwo);
- 700 uur voor het examenjaar (leerjaar 4 vmbo, leerjaar 5 havo en leerjaar 6 vwo).

Binnen deze urennorm kan in elk leerjaar 40 uur worden ingezet voor maatwerkactiviteiten.

In 2008 deed de commissie-Cornielje in opdracht van de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) onderzoek naar onderwijstijd en de urennorm. Aansluitend bij het pakket van maatregelen dat de commissie-Cornielje aanbeval, heeft de staatssecretaris per brief van 3 september 2009 aan de scholen aangegeven dat zij voor de onderbouw een handhavingsnorm van 1.000 uur zou gaan hanteren. Dat betekent dus dat scholen in de onderbouw 40 uur minder hoeven te realiseren dan de wettelijke norm voorschrijft. De scholen hebben zich vanaf 2009 op deze nieuwe handhavingsnorm gericht. De inspectie heeft het toezicht ook ingericht op basis van deze norm.

De afgelopen jaren bleef de urennorm ter discussie staan en inmiddels is de norm opnieuw aangepast. De politieke besluitvorming in de Tweede Kamer in het najaar van 2012 gaat uit van 1.040 uur voor de eerste twee leerjaren van het gehele voortgezet onderwijs (met uitzondering van het praktijkonderwijs), waarbinnen ruimte is voor 60 uur maatwerkactiviteiten. De norm in het derde leerjaar havo/vwo is wel verlaagd naar 1.000 uur. De nieuwe norm is vanaf 2013/2014 van kracht. Deze ontwikkelingen zijn in deze rapportage dan ook niet verwerkt. Wel is een vergelijking gemaakt met de oorspronkelijke 1.040/1.000/700-norm inclusief 40 uur maatwerk. De uitkomsten van deze vergelijking zijn indicatief. Scholen hebben immers niet op deze norm gestuurd en de recente besluitvorming wijkt af (in leerjaren en in aantal uren maatwerkactiviteit) van de ‘oude’, wettelijke norm.

2.4 Beoordelingscriteria onderwijstijd

De voorgeschreven urennormen zoals die gelden sinds 2009 (tabel 2.4) geven de ondergrens aan van de te realiseren onderwijsuren in de verscheidene leerjaren. De naleving ervan geldt als een bekostigingsvoorwaarde en vormt een belangrijk aspect van de kwaliteit van het onderwijs.

Tabel 2.4 Normen onderwijstijd per schoolsoort en leerjaar sinds 2009

Leerjaar	**Aantal klokuren**
Onderbouw (leerjaar 1 en 2 vmbo, leerjaar 1 t/m 3 havo en leerjaar 1 t/m 3 vwo), bovenbouw (leerjaar 3 vmbo, leerjaar 4 havo, leerjaar 4 en 5 vwo) en praktijkonderwijs (alle leerjaren)	1.000
Examenjaar (leerjaar 4 vmbo, leerjaar 5 havo, leerjaar 6 vwo)	700

Criteria
Uitgangspunt bij de beoordeling voor het onderzoek van 2012 is de nieuwe (kwalitatieve) definitie van onderwijstijd die de staatssecretaris in haar eerder vermelde brief heeft beschreven. Onderwijsactiviteiten moeten aan deze nieuwe definitie van onderwijstijd voldoen om te kunnen meetellen als onderwijstijd. De definitie luidt als volgt:

1. Het onderwijs moet onder de pedagogisch-didactische verantwoordelijkheid van daartoe bekwaam onderwijspersoneel worden uitgevoerd.
2. Het onderwijs moet deel uitmaken van het door de school geplande en voor de leerlingen verplichte onderwijsprogramma.
3. Het onderwijs moet door een inspirerend en uitdagend karakter bijdragen aan een zinvolle invulling van de totale studielast van leerlingen.

De inspectie heeft in haar beoordelingskader onderwijstijd 2011/2012 in een overzicht aangegeven welke onderwijsactiviteiten worden geaccepteerd als een goede invulling van de onderwijstijd (zie bijlage I). Dit overzicht is voor de beoordeling van de gerealiseerde onderwijstijd in 2012 gehanteerd als uitgangspunt. Voor scholen die onderwijsactiviteiten aanbieden die niet voorkomen in het huidige beoordelingskader van de inspectie, geldt als voorwaarde dat ouders, leerlingen en leraren ingestemd hebben met die activiteiten. Als aan die voorwaarde is voldaan, tellen deze uren mee als onderwijstijd. Scholen dienen daarbij aan te geven welke onderwijsactiviteiten het betreft. Ook moeten ze aangeven hoe ouders, leerlingen en leraren betrokken zijn geweest bij de invulling van onderwijstijd en hoe met de reacties is omgegaan.
Als scholen onderwijsactiviteiten aanbieden die niet in het beoordelingskader onderwijstijd staan en waarover het gesprek met ouders, leraren en leerlingen (nog) niet is afgerond, dan beoordeelt de inspectie of deze onderwijsactiviteiten een zinvolle invulling zijn van de onderwijstijd. Op basis hiervan bepaalt de inspectie of deze activiteiten meetellen als gerealiseerde onderwijstijd.

Maatwerk
Scholen kunnen binnen de verplichte onderwijstijd voor maximaal 40 klokuren per schooljaar een kwalitatief hoogwaardig aanbod van maatwerkactiviteiten meetellen als onderwijstijd. Dit geldt voor de onderbouw, de bovenbouw en het examenjaar. De maatwerkactiviteiten moeten toegankelijk zijn voor alle leerlingen, ook al hoeven ze niet door alle leerlingen te worden gevolgd. De invulling van deze maximaal 40 klokuren wordt vastgesteld na overleg met de medezeggenschapsraad.
Dit betekent dat de school moet kunnen aantonen dat er onderwijsactiviteiten voor deze (maximaal) 40 klokuren gepland staan en op welke manier bepaalde (groepen) leerlingen van dit aanbod gebruik kunnen maken.

Maatschappelijke stage
Voor de berekening van onderwijstijd over schooljaar 2011/2012 geldt dat voor iedere leerling gedurende zijn of haar schoolloopbaan in het voortgezet onderwijs maximaal 48 (vmbo), 60 (havo) en 72 (vwo) klokuren maatschappelijke stage meetellen als onderwijstijd. De klokuren kunnen worden meegeteld in het schooljaar waarin de leerlingen die uren daadwerkelijk aan de maatschappelijke stage hebben besteed.

Regiocorrectie
Bij het bepalen of een school de norm heeft gehaald, wordt rekening gehouden met de gevolgen van de vakantiespreiding. Dit betekent dat in het schooljaar 2011/2012 voor de scholen in de regio Zuid de genoemde urennormen moeten worden verminderd met 27 klokuren. Dat komt neer op 973 klokuren (in plaats van 1.000) respectievelijk 673 klokuren (in plaats van 700) voor het examenjaar.

Beoordeling en verantwoording
Bij de beoordeling of een activiteit tot onderwijstijd kan worden gerekend, is de verantwoording van de school het uitgangspunt. Het gaat er dus vooral om of de school zelf de activiteit tot haar onderwijs rekent. Dat betekent dat de activiteit moet passen bij de visie en het (onderwijs)doel van de school en dat de activiteit is of wordt opgenomen in schooldocumenten. Daarnaast is van belang dat de activiteit door de school voorzien is van een doel, een programma/invulling en een vorm van evaluatie. De school moet de realisatie van het aantal onderwijsuren kunnen verantwoorden; het aantal klokuren dat niet deugdelijk wordt verantwoord, telt niet mee.

De inspectie heeft beoordeeld of de door de school aangegeven onderwijsactiviteiten aan de hier genoemde criteria én aan de drie eerder genoemde criteria voldoen, en of de gerealiseerde onderwijstijd correct is berekend.

3 Resultaten en conclusies van de steekproef 2011/2012

Dit hoofdstuk beschrijft de resultaten en de conclusies van het onderzoek naar de gerealiseerde onderwijstijd in de nieuwe steekproef van honderd scholen. De resultaten in paragraaf 3.1 worden aangevuld met gegevens over de maatwerkactiviteiten (paragraaf 3.2) en over de andere onderwijsactiviteiten die deze scholen aanbieden (paragraaf 3.3). 'Andere onderwijsactiviteiten' zijn activiteiten die niet voorkomen in het huidige beoordelingskader van de inspectie, maar die wel van invloed zijn op het al of niet voldoen aan de norm. Aan deze activiteiten is een apart hoofdstuk gewijd (hoofdstuk 8), maar de belangrijkste uitkomsten worden hier alvast genoemd. Paragraaf 3.4 beschrijft de conclusies en in paragraaf 3.5 worden de resultaten vergeleken met die van eerdere schooljaren.

3.1 Resultaten

Op basis van de ingevulde vragenlijsten van de onderzochte honderd scholen is vastgesteld of de gerealiseerde onderwijstijd in het schooljaar 2011/2012 voldoet aan de nieuwe (kwalitatieve) definitie van onderwijstijd en de vereisten van 1.000 klokuren voor onder- en bovenbouw en 700 klokuren voor het examenjaar. Op iedere school is het onderzoek uitgevoerd op één onderwijssoort (vmbo, havo, vwo of praktijkonderwijs). In tabel 3.1a is de verdeling van de geanalyseerde scholen per onderwijssoort weergegeven.

Tabel 3.1a Aantal op onderwijstijd onderzochte scholen per onderwijssoort

Onderwijssoort	Aantal	%
Vmbo	52	52%
Havo	21	21%
Vwo	22	22%
Praktijkonderwijs	5	5%
Totaal	100	100%

Bij de beoordeling is de regiocorrectie toegepast. Een school is als onvoldoende aangemerkt als er in minimaal één leerjaar onvoldoende onderwijstijd is gerealiseerd.

De resultaten van de beoordeling van de gerealiseerde onderwijstijd op de honderd scholen zijn weergegeven in tabel 3.1b. De gerealiseerde onderwijstijd is beoordeeld exclusief de andere onderwijsactiviteiten (waarmee ouders, leraren en leerlingen moeten hebben ingestemd). Tabel 3.1c toont de beoordeling inclusief andere activiteiten. Het betreft hier de andere activiteiten volgens opgave van de school. Bij nader inzien passen deze activiteiten meestal gewoon binnen het beoordelingskader. Omdat de havo's en vwo's licht oververtegenwoordigd zijn in de steekproef, is in beide tabellen voor het voortgezet onderwijs als geheel gecorrigeerd voor deze oververtegenwoordiging. Het gecorrigeerde resultaat wordt aangeduid als het gewogen resultaat.

Tabel 3.1b Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd (exclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Voldoende		Onvoldoende		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Vmbo	31	60%	21	40%	52	100%
Havo	18	86%	3	14%	21	100%
Vwo	12	55%	10	45%	22	100%
Praktijkonderwijs	5	100%			5	100%
Totaal	66	66%	34	34%	100	100%
Totaal gewogen	66	66%	34	34%	100	100%

Tabel 3.1c Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Voldoende		Onvoldoende		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Vmbo	31	60%	21	40%	52	100%
Havo	18	86%	3	14%	21	100%
Vwo	14	64%	8	36%	22	100%
Praktijkonderwijs	5	100%			5	100%
Totaal	68	68%	32	32%	100	100%
Totaal gewogen	67	67%	33	33%	100	100%

Uit de tabellen blijkt dat 32 procent van de scholen in een of meer leerjaren onvoldoende onderwijstijd realiseerde volgens het beoordelingskader van de inspectie. Worden de uren onderwijstijd die besteed zijn aan andere onderwijsactiviteiten – en die dus buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen – meegerekend, dan realiseerde een derde van de scholen onvoldoende onderwijstijd. Zoals eerder aangegeven is het betrouwbaarheidsinterval voor het gehele onderzoek bepaald op 9 procent. Het percentage scholen dat zelf opgeeft onvoldoende onderwijstijd gerealiseerd te hebben, ligt dus in de hele populatie (alle afdelingen van alle vo-scholen) tussen de 23 en 41 procent.

Van de 32 scholen die te weinig onderwijstijd realiseerden, deden vijftien scholen dat in één leerjaar en zeventien scholen in twee of meer leerjaren. De mate van onderschrijding loopt uiteen van gemiddeld 77 uur tot 6 uur te weinig. De totale gemiddelde onderschrijding bedraagt 31 uur.

Exclusief andere activiteiten voldoet op de onderzochte *vmbo's* de onderwijstijd op 60 procent van de scholen (26 procent minder dan vorig jaar); het meetellen van de andere activiteiten levert eenzelfde percentage op. Er kan geen duidelijke verklaring worden gegeven voor de daling binnen het vmbo. Wel valt op dat op een deel van deze scholen het tekort een beperkt aantal lesuren betreft.
Op de onderzochte *havo's* is het aantal scholen dat voldoet exclusief andere activiteiten 86 procent (vorig jaar 45 procent); na meetellen van andere activiteiten blijft het percentage gelijk (vorig jaar 50 procent).
Van de *vwo's* in de steekproef voldoet 55 procent als andere onderwijsactiviteiten niet worden meegeteld (vorig jaar 59 procent) en door het meetellen van andere activiteiten stijgt dit percentage naar 64 procent (gelijk aan vorig jaar).
De scholen/afdelingen voor *praktijkonderwijs* in de steekproef realiseerden alle voldoende onderwijstijd.

Nadere analyse van de resultaten
Elf vmbo-scholen realiseerden onvoldoende onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) in één leerjaar; tien vmbo-scholen deden dat in twee of meer leerjaren. Bij één havo gebeurde datzelfde in één leerjaar en bij twee havo's in twee of meer leerjaren. Het tekort aan gerealiseerde onderwijstijd blijft bij drie vwo's beperkt tot één leerjaar, maar bij vijf vwo's gaat het om twee of meer leerjaren.

De tabellen 3.1d en 3.1e tonen het aantal leerjaren waarin onvoldoende uren onderwijstijd is gerealiseerd ten opzichte van de norm van 1.000/700 klokuren, exclusief en inclusief andere activiteiten. Daarbij is tevens aangegeven in welke mate van de norm is afgeweken.

Tabel 3.1d Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd (exclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijs-soort	**Leerjaar**	**Aantal onderzochte leerjaren**	**Aantal leerjaren onvoldoende**	**Gemiddeld aantal uren te weinig**	**Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 76 of meer uur te weinig**
Vmbo (52 scholen)	1	47	10	-24	7	2	.	1
	2	48	14	-21	9	4	1	.
	3	52	13	-32	7	2	3	1
	4	51	.	.	.	.	.	.
	Totaal	198	37	-26	23	8	4	2
Havo (21 scholen)	1	21	2	-11	2	.	.	.
	2	21	2	-7	2	.	.	.
	3	21	2	-6	2	.	.	.
	4	18	2	-64	.	.	2	.
	5	18	.	.	.	.	.	.
	Totaal	99	8	-22	6	.	2	.
Vwo (22 scholen)	1	22	2	-49	.	1	1	.
	2	22	3	-32	2	.	.	1
	3	22	2	-31	.	2	.	.
	4	21	7	-44	3	1	.	3
	5	21	6	-67	1	2	.	3
	6	21	1	-2	1	.	.	.
	Totaal	129	21	-46	7	6	1	7
Praktijk-onderwijs (5 scholen)	1	5	.	.	.	.	.	.
	2	5	.	.	.	.	.	.
	3	5	.	.	.	.	.	.
	4	5	.	.	.	.	.	.
	5	5	.	.	.	.	.	.
	6	2	.	.	.	.	.	.
	Totaal	27	.	.	.	.	.	.
Totaal (100 scholen)		453	66	-32	36	14	7	9

Tabel 3.1e Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijs-soort	**Leerjaar**	**Aantal onderzochte leerjaren**	**Aantal leerjaren onvoldoende**	**Gemiddeld aantal uren te weinig**	**Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 76 of meer uur te weinig**
Vmbo (52 scholen)	1	47	10	-20	8	1	.	1
	2	48	14	-21	9	4	1	.
	3	52	12	-32	6	3	3	.
	4	51	.	.	.	.	.	.
	Totaal	198	36	-25	23	8	4	1
Havo (21 scholen)	1	21	2	-11	2	.	.	.
	2	21	2	-7	2	.	.	.
	3	21	2	-6	2	.	.	.
	4	18	2	-47	.	1	1	.
	5	18	.	.	.	.	.	.
	Totaal	99	8	-18	6	1	1	.
Vwo (22 scholen)	1	22	2	-49	.	1	1	.
	2	22	3	-32	2	.	.	1
	3	22	2	-31	.	2	.	.
	4	21	7	-44	3	1	.	3
	5	21	5	-77	.	2	.	3
	6	21	.	.	.	.	.	.
	Totaal	129	19	-50	5	6	1	7
Praktijk-onderwijs (5 scholen)	1	5	.	.	.	.	.	.
	2	5	.	.	.	.	.	.
	3	5	.	.	.	.	.	.
	4	5	.	.	.	.	.	.
	5	5	.	.	.	.	.	.
	6	2	.	.	.	.	.	.
	Totaal	27	.	.	.	.	.	.
Totaal (100 scholen)		453	63	-31	34	15	6	8

Als de andere activiteiten worden meegeteld (tabel 3.1e), realiseerden 32 scholen in 63 leerjaren gemiddeld 31 klokuren te weinig onderwijstijd. In 2008/2009 was het gemiddelde tekort 40 klokuren, in 2009/2010 was het 35, in 2010/2011 was het 31 en in 2011/2012 dus opnieuw 31. Na een daling in voorgaande jaren lijkt het gemiddelde tekort nu te stagneren. Opvallend grote tekorten zijn te zien in de voor-examenjaren: vmbo 3, havo 4 en vwo (4 en) 5. Van de onderzochte onderwijssoorten komt het vmbo het slechtst naar voren met het hoogste aantal leerjaren onvoldoende.

Het meerekenen van andere activiteiten zorgt ervoor dat in drie leerjaren voldoende onderwijstijd werd gerealiseerd, terwijl dat zonder die activiteiten nog niet zo was (vergelijking tussen tabellen 3.1d en 3.1e). Het positieve effect van het meetellen van de andere activiteiten is in het praktijkonderwijs het grootst, maar het betreft daar slechts vijf scholen.

De onderzochte scholen realiseerden gemiddeld ruim boven de norm onderwijstijd: 43 klokuren exclusief andere activiteiten en 48 inclusief andere activiteiten (tabel 3.1f en 3.1g). Het vmbo realiseerde gemiddeld 38 uur (37 exclusief), het havo 63 uur (55 exclusief), het vwo 46 uur (41 exclusief) en het praktijkonderwijs 71 uur (60 exclusief) boven de norm. Opvallend is dat in de examenjaren en in het afsluitende jaar van het praktijkonderwijs de grootste aantallen uren boven de norm werden gerealiseerd.

Tabel 3.1f Totaal en gemiddeld aantal uren gerealiseerde onderwijstijd (exclusief en inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal onderzochte leerjaren	Gemiddeld aantal uren verschil
Vmbo (52 scholen)	1	47	19
	2	48	17
	3	52	18
	4	51	92
	Totaal	198	37
Havo (21 scholen)	1	21	54
	2	21	49
	3	21	65
	4	18	30
	5	18	76
	Totaal	99	55
Vwo (22 scholen)	1	22	48
	2	22	42
	3	22	61
	4	21	20
	5	21	14
	6	21	57
	Totaal	129	41
Praktijkonderwijs (5 scholen)	1	5	12
	2	5	12
	3	5	23
	4	5	73
	5	5	128
	6	2	181
	Totaal	27	60
Totaal (100 scholen)		453	43

Tabel 3.1g Totaal en gemiddeld aantal uren gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal onderzochte leerjaren	Gemiddeld aantal uren verschil
Vmbo (52 scholen)	1	47	20
	2	48	18
	3	52	21
	4	51	93
	Totaal	198	38
Havo (21 scholen)	1	21	59
	2	21	55
	3	21	75
	4	18	40
	5	18	87
	Totaal	99	63
Vwo (22 scholen)	1	22	51
	2	22	44
	3	22	63
	4	21	25
	5	21	21
	6	21	69
	Totaal	129	46
Praktijkonderwijs (5 scholen)	1	5	25
	2	5	25
	3	5	37
	4	5	88
	5	5	138
	6	2	181
	Totaal	27	71
Totaal (100 scholen)		453	48

Oorzaken onderschrijding
Aan de scholen waar sprake is van een tekort in een of meer leerjaren/profielen is gevraagd of ze oorzaken van onderschrijding kunnen aangeven en of de onderschrijding zich voordoet in specifieke vakken. Ongeveer driekwart van de scholen geeft aan dat de onderschrijding in de meeste gevallen wordt veroorzaakt door frequent kortdurende ziekte van docenten. Op de helft van de scholen is langdurige ziekte de belangrijkste oorzaak. Een te krappe programmering blijkt op een derde van de scholen de oorzaak te zijn. In een beperkt aantal gevallen is onderschrijding het gevolg van niet-vervulde vacatures of zijn er andere oorzaken.

Op twaalf vmbo-scholen wordt de norm voor onderwijstijd (in enig leerjaar of profiel) niet gehaald door een tekort bij specifieke vakken; bij het havo geldt dat voor één school en bij het vwo voor acht scholen. De onderschrijding komt bij alle onderwijssoorten het meest voor bij de kernvakken Nederlands (zes leerjaren), Engels (tien leerjaren) en wiskunde (negen leerjaren) en in het vmbo bij de beroepsgerichte vakken. Uit de toelichtingen blijkt dat de scholen veel tijd nodig hebben voor het aantrekken van vervangers voor zieke docenten.

Berekening op basis van de 1.040-norm
In het onderzoek is de inspectie uitgegaan van de norm van 1.000 klokuren voor onderbouw, bovenbouw en praktijkonderwijs en van 700 klokuren voor het examenjaar. Vanaf 2013/2014 is de nieuwe norm van kracht: 1.040 uur in de leerjaren 1 en 2 van vmbo, havo en vwo, 1.000 uur in alle andere leerjaren, 700 uur in het examenjaar en maximaal 60 uur maatwerk (zie ook paragraaf 2.3).
Om te kunnen inschatten wat de gevolgen zijn van deze nieuwe norm, zijn de gegevens van schooljaar 2011/2012 hiermee vergeleken. Daarbij is nog wel gerekend met 40 in plaats van 60 uren maatwerk. De berekening met deze norm is opgenomen in bijlage II.

Van de honderd scholen voldoen er 35 ook nog aan de 1.040-norm, 22 scholen hebben een onderschrijding in één leerjaar en 43 scholen in twee of meer leerjaren. De onderschrijding bedraagt gemiddeld 37 uur. Overigens bedraagt de gemiddelde overschrijding over het geheel bij deze norm nog 32 uur.

3.2 Maatwerkactiviteiten

In het beoordelingskader onderwijstijd van de inspectie staat dat 40 klokuren maatwerkactiviteiten tot de gerealiseerde onderwijstijd gerekend mogen worden. Om een beeld te krijgen van de omvang en invulling van maatwerk, heeft de inspectie over dit onderwerp enkele vragen gesteld. Deze paragraaf beschrijft de resultaten van dit onderdeel van de vragenlijst.

Tabel 3.2a Aantal en percentage scholen naar het al dan niet aanbieden van maatwerkactiviteiten

Onderwijssoort	**Ja**		**Nee**		**Totaal**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Vmbo	43	83%	9	17%	52	100%
Havo	17	81%	4	19%	21	100%
Vwo	19	86%	3	14%	22	100%
Praktijkonderwijs	2	40%	3	60%	5	100%
Totaal	81	81%	19	19%	100	100%

Ruim 80 procent van de vmbo-, havo- en vwo-scholen biedt maatwerkactiviteiten aan. In het praktijkonderwijs gebeurt dat iets minder, namelijk op twee van de vijf bevraagde scholen.

Aantal maatwerkuren
De scholen die maatwerkactiviteiten aanbieden doen dit (volgens hun eigen opgave) gemiddeld genomen ongeveer 40 klokuren per leerjaar. De opgegeven aantallen uren lopen echter sterk uiteen. Voor scholen bleek wel duidelijk dat ze niet meer dan 40 maatwerkuren mochten meetellen, maar bij de specificatie heeft een groep scholen alle maatwerkuren opgegeven die ze hebben geboden. Hierdoor was het niet mogelijk om een duidelijke conclusie over het aantal maatwerkuren te trekken.

Inhoud maatwerkuren
De maatwerkuren worden ingevuld met een verscheidenheid aan activiteiten. In de vragenlijst was een aantal daarvan voorgestructureerd. Daarnaast konden scholen andersoortige maatwerkactiviteiten opgeven bij 'Anders'.

Tabel 3.2b Aantal en percentage scholen naar onderwijssoort en aangeboden maatwerkactiviteiten

	Vmbo		**Havo**		**Vwo**		**Praktijkonderwijs**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Mentoruur	27	63%	13	76%	12	63%	1	50%
Leerlingbegeleiding	29	67%	16	94%	18	95%	2	100%
Wegwerken achterstanden	29	67%	16	94%	18	95%	2	100%
Bevorderen van excellentie	10	23%	7	41%	12	63%	1	50%
Loopbaanactiviteiten	27	63%	10	59%	15	79%	2	100%
E-learning	5	12%	3	18%	5	26%		
Anders	20	47%	11	65%	10	53%	2	100%

Tussen de onderwijssoorten zijn verschillen te zien. Opvallend zijn de hoge percentages voor leerlingbegeleiding en het wegwerken van achterstanden in het havo en vwo. De andere maatwerkactiviteiten zijn samengevat aan te duiden als:

- culturele activiteiten;
- sportactiviteiten;
- excursies en stages;
- profielwerkstukken en projecten;
- sociale vaardigheidslessen;
- huiswerkbegeleiding en remediale hulp;
- extra vakken en talentontwikkeling;
- identiteit en burgerschap.

Verplichting
Maatwerkuren moeten toegankelijk zijn voor alle leerlingen, maar hoeven niet door alle leerlingen te worden gevolgd. De verplichting om deel te nemen aan maatwerkactiviteiten verschilt per school, per leerjaar en per activiteit. Mentoruren scoren daarbij hoog; ze zijn in vmbo, havo en praktijkonderwijs verplicht in alle of een deel van de leerjaren. Dit is ook het geval op tien van de twaalf onderzochte vwo-scholen.
Daarnaast zijn in het vmbo de maatwerkuren voor leerlingbegeleiding, het wegwerken van achterstanden en de loopbaanactiviteiten vaak verplicht voor (alle) leerjaren. In het havo zijn loopbaanactiviteiten en e-learning verplicht voor alle of een deel van de leerjaren. Het wegwerken van achterstanden is in het havo eveneens vaak verplicht. In het vwo zijn loopbaanactiviteiten bij twee vijfde van de

scholen verplicht in alle leerjaren en bij eenzelfde groep voor een deel van de leerjaren. Bij de helft tot twee derde van de overige activiteiten is sprake van een verplichtend karakter voor (alle) leerjaren.
De maatwerkuren voor het bevorderen van excellentie zijn op ongeveer 60 procent van alle onderzochte vmbo-, havo- en vwo-scholen verplicht in alle of een deel van de leerjaren.

Van de door de scholen zelf genoemde activiteiten is de verplichting bij het vmbo en het havo vergelijkbaar (ongeveer twee derde verplicht). Bij het vwo is een kleiner deel van de activiteiten verplicht (ongeveer een derde). De maatwerkuren op de praktijkscholen zijn voor alle leerlingen verplicht.
Bij de verificatieonderzoeken hebben de inspecteurs vastgesteld dat per maatwerkactiviteit sprake was van een goede bezetting door leerlingen.

Registratie van deelname en indicatie van het aantal leerlingen
Van de scholen die maatwerkactiviteiten hebben geprogrammeerd, houdt bijna driekwart een registratie bij van de deelname. 69 procent kan een indicatie geven van het aantal leerlingen dat deelneemt aan die activiteiten. In de verificatieonderzoeken brachten de scholen naar voren dat het nauwgezet registreren van maatwerkuren en deelname van individuele leerlingen een zeer grote administratieve belasting voor de scholen betekent.

Overleg met oudergeleding van de MR
Scholen hebben in de meeste gevallen met belanghebbenden overlegd over de invulling van het maatwerk. In havo, vwo en praktijkonderwijs is op bijna alle scholen overleg gevoerd over de maatwerkactiviteiten met de oudergeleding van de medezeggenschapsraad (MR). Het vmbo vormt een uitzondering. Daar is bij bijna een derde van de scholen vooraf geen overleg gevoerd met de oudergeleding van de MR over de invulling van de maatwerkactiviteiten.

Verantwoording
Bijna alle scholen verantwoorden de invulling van de maatwerkactiviteiten in een of meer schooldocumenten. Een derde van de scholen doet dit in het schoolplan, in beleidsdocumenten en/of in een andere vorm. De schoolgids wordt het vaakst gebruikt voor deze verantwoording, namelijk door twee derde van de scholen. Wanneer scholen de verantwoording in andere vorm vastleggen wordt dit veelal gedaan in jaarplannen, lessentabellen of een verantwoordingsdocument van de medezeggenschapsraad. Vijf scholen leggen de verantwoording voor de invulling van de maatwerkactiviteiten niet vast.

3.3 Andere onderwijsactiviteiten

Tijdens het onderzoek heeft de inspectie ook kwalitatieve gegevens verzameld over de onderwijstijd die ingevuld is met andere onderwijsactiviteiten. Het gaat hierbij om activiteiten die niet zijn opgenomen in het beoordelingskader. Bij scholen die dergelijke activiteiten opgeven, heeft de inspectie gevraagd wat de omvang hiervan was, of over deze activiteiten overleg met de belanghebbenden heeft plaatsgevonden, wat de invloed van het overleg op de plannen is geweest en of de afspraken zijn vastgelegd.

Vijftien van de honderd scholen geven aan dergelijke andere onderwijsactiviteiten te hebben uitgevoerd. Dit betreft zes vmbo-scholen, vijf havo's, twee vwo's en twee scholen voor praktijkonderwijs.

Twee derde van deze scholen heeft andere onderwijsactiviteiten uitgevoerd in zowel onder- als bovenbouw, een vijfde alleen in de onderbouw en ruim een tiende alleen in de bovenbouw. Negen van de vijftien scholen die andere onderwijsactiviteiten hebben aangeboden, voldoen aan de norm voor de onderwijstijd, ongeacht het wel of niet meetellen van die andere activiteiten. Twee voldoen aan de norm als de tijd besteed aan de andere activiteiten wordt meegerekend. De overige vier voldoen niet aan de norm voor gerealiseerde onderwijstijd.

In hoofdstuk 8 staat een nadere uitwerking van deze activiteiten.

3.4 Conclusies

Uit de resultaten van de groep van honderd onderzochte scholen kan het volgende worden geconcludeerd. Op ruim een derde van de scholen is het nog niet gelukt om voldoende onderwijstijd in alle leerjaren te realiseren. Een behoorlijk deel van de leerlingen in het voortgezet onderwijs krijgt dus nog te weinig onderwijsuren.

Conclusies per onderwijssoort
Op 68 procent van de onderzochte scholen werd in 2011/2012 in alle leerjaren voldoende onderwijstijd gerealiseerd. Na correctie voor de verhouding van de onderwijssoorten binnen de steekproef daalt dit percentage naar 67 procent voor het landelijk beeld. Binnen het *vmbo* voldoet 60 procent van de onderzochte scholen aan de wettelijke vereisten voor de gerealiseerde onderwijstijd; van de *havo*'s voldoet 86 procent en van de *vwo*'s voldoet 64 procent. Scholen voor *praktijkonderwijs* zijn voor het derde achtereenvolgende jaar in de steekproef betrokken: alle onderzochte scholen realiseerden voldoende onderwijstijd.
Het aantal leerjaren waarin onvoldoende onderwijstijd is gerealiseerd, is gestegen van 45 in 2011 naar 63 in 2012. Het gemiddelde tekort is met 31 uur gelijk gebleven ten opzichte van 2011.
Gemiddeld over alle leerjaren realiseerden alle onderzochte scholen ruim voldoende onderwijstijd, 48 uur boven de norm. Als de uren beter gespreid worden over de verschillende klassen en leerjaren, hoeft er van een tekort in enig leerjaar geen sprake te zijn.

Oorzaken en kwalitatieve beoordeling onderschrijding
Lesuitval door frequent kortdurende en door langdurige ziekte is op veel scholen de belangrijkste oorzaak van onderschrijding. Daarnaast is op een derde van de scholen die onvoldoende onderwijstijd realiseerden sprake van een (te) krappe programmering, waardoor incidentele lesuitval al snel een tekort veroorzaakt. Niet-vervulde vacatures zijn slechts in enkele gevallen de oorzaak van een tekort.

Onderschrijding van de norm doet zich het vaakst voor bij de vakken Nederlands, Engels, wiskunde en bij de beroepsgerichte vakken in het vmbo. Dat is te verklaren vanuit het gegeven dat Nederlands, Engels en wiskunde in veel leerjaren verplichte vakken zijn en dat het totaal aantal lesuren op de scholen in deze vakken hoog is. Bij de beroepsgerichte vakken in het vmbo gaat het vaak om grote aantallen uren per klas en per docent, waardoor uitval van een docent al snel leidt tot veel uitval voor leerlingen. Ondanks die logische verklaringen is het zorgelijk dat voor veel leerlingen in (een van) de kernvakken of in de belangrijke beroepsgerichte vakken van het vmbo meerdere lesuren niet worden gerealiseerd.

Maatwerkuren
Scholen houden zich aan de norm van maximaal 40 uur maatwerk per leerjaar en deze maatwerkuren zijn goed bezet. Het onderzoek geeft wel inzicht in het soort activiteiten dat wordt aangeboden als maatwerk, maar heeft geen heldere

informatie opgeleverd over het aantal uren dat individuele leerlingen aan de verschillende activiteiten hebben deelgenomen. De inspectie zal in overleg met OCW en met de VO-raad nagaan hoe de verantwoording over de inhoud en de omvang van de maatwerkactiviteiten kan worden vormgegeven. Daarin zal ook de rol van de oudergeleding in de MR worden betrokken.

Vergelijking met 1.040-norm
De vergelijking van de uitkomsten van de steekproef 2011/2012 met de 1.040-norm is niet helemaal zuiver, aangezien er gerekend is met 40 maatwerkuren, terwijl bij de nieuwe norm 60 maatwerkuren zijn toegestaan. Daarnaast hebben scholen niet op die norm gestuurd. Niettemin is het opvallend dat een derde van de scholen ook aan deze (verzwaarde) norm voldoet. In de leerjaren waarin te weinig tijd wordt gerealiseerd, bedraagt de gemiddelde onderschrijding 37 uur. Maar daarnaast realiseren alle scholen over de gehele opleiding een gemiddelde overschrijding van 27 uur.

3.5 Vergelijking met eerdere schooljaren

In het schooljaar 2008/2009 realiseerde 68 procent van de scholen voldoende onderwijstijd op basis van de norm van 1.000/700 uur, waarbij de andere activiteiten niet werden meegeteld. In 2009/2010 steeg dit aantal naar 80 procent; het meetellen van andere activiteiten was hierbij van geringe invloed. Na een aantal jaren van stijging is het totaalpercentage in 2011 gedaald naar 77 procent en in 2012 is het verder gedaald naar 67 procent.

Sinds 2009/2010 is drie jaar achtereen steekproefonderzoek gedaan, telkens met dezelfde opzet. Elk jaar zijn niet meer dan honderd scholen onderzocht. De in de steekproef gevonden percentages scholen met voldoende gerealiseerde onderwijstijd kunnen steeds worden gegeneraliseerd naar alle scholen in het voortgezet onderwijs, met inachtneming van de betrouwbaarheidsmarges. In het onderzoek over 2011/2012 is het betrouwbaarheidsinterval 9 procent en dat betekent dat voor alle vo-scholen het percentage ‘niet voldoende onderwijstijd gerealiseerd’ tussen de 23 en 41 procent ligt. Dit is een brede marge, wat het lastig maakt om significante verschillen te vinden in gerealiseerde onderwijstijd tussen schooljaren. Dat blijkt uit trendanalyses: alleen tussen 2009/2010 en 2011/2012 is het verschil in percentage scholen met voldoende gerealiseerde onderwijstijd significant. De verschillen tussen 2009/2010 en 2010/2011 (80 versus 77 procent) en tussen 2010/2011 en 2011/2012 (77 versus 67 procent) zijn niet significant. De daling kan te maken hebben met toeval vanwege de geringe steekproefomvang; de populatie is ruim dertig keer zo groot als de steekproef.

Opvallend over de drie jaren heen is de verschuiving tussen de onderwijssoorten. Het vmbo was in de afgelopen jaren vrijwel constant de schoolsoort met het hoogste percentage gerealiseerde onderwijstijd en het havo had het laagste percentage, maar inmiddels zijn de rollen omgedraaid. In 2012 is bij het vmbo een daling te zien en bij het havo een duidelijke stijging. In het vmbo gaat het overigens vaak om kleine onderschrijdingen: een tekort van 5 uur of minder in elf van de 23 onderzochte leerjaren.

Van de onderzochte vwo’s heeft 64 procent voldoende klokuren gerealiseerd en dat is precies gelijk aan het vorig jaar. De scholen voor praktijkonderwijs in de steekproef realiseerden net als vorig jaar alle voldoende onderwijstijd.

In schooljaar 2008/2009 realiseerden de scholen gemiddeld 30 klokuren meer dan de toen geldende norm voorschreef. In 2009/2010 waren dat er 69, in 2010/2011

waren dat 53 klokuren en dit aantal is in 2011/2012 wat verder gedaald naar 48. Maar nog altijd worden er (ondanks de tekorten op meerdere scholen uit dit onderzoek) gemiddeld genomen ruim meer uren gerealiseerd dan de norm voorschrijft.

Door het grote aantal vmbo-scholen dat in 2011/2012 te weinig onderwijstijd heeft gerealiseerd, zijn de resultaten van dit onderzoek over het geheel genomen minder gunstig dan in het afgelopen jaar. De havo-scholen hebben echter fors vooruitgang geboekt en zijn nu, na het praktijkonderwijs, de onderwijssoort waar gemiddeld het meest de norm wordt gehaald. Het aantal vwo's dat voldoende onderwijstijd realiseert blijft stabiel, maar dit betekent nog altijd dat ongeveer een op de drie vwo-scholen niet in alle leerjaren voldoende onderwijstijd realiseert. De scholen voor praktijkonderwijs blijven onveranderd allemaal voldoende onderwijstijd realiseren.

Tabel 3.5 Vergelijking resultaten onderzoeken schooljaren 2006/2007 tot en met 2011/2012

	2006/ 2007	**2007/ 2008**	**2008/ 2009**	**2009/ 2010**	**2010/ 2011**	**2011/ 2012**
Totaal steekproef	76	77	75	86	100	100
Voldoende gerealiseerd in alle leerjaren	7%	28%	43% oude norm resp. 68% nieuwe norm	80% nieuwe norm (incl. andere activiteiten)	77% nieuwe norm (incl. andere activiteiten)	67% nieuwe norm (incl. andere activiteiten)

Het beleid van de overheid is erop gericht dat alle scholen met hun gerealiseerde onderwijstijd aan de wettelijke vereisten gaan voldoen. Er is op dit punt in de jaren tot aan 2010 forse vooruitgang geboekt, maar inmiddels daalt het aantal scholen dat de norm haalt weer flink. Daarbij is sprake van een wisselend beeld: waren het tot voor kort vooral de havo-scholen die tekorten vertoonden, inmiddels betreft dat vooral het vmbo. Het positieve beeld over het vmbo van de afgelopen jaren heeft daardoor een deukje opgelopen en deze schoolsoort staat voor de uitdaging om weer snel op het oude niveau te komen. De vwo-scholen blijven weliswaar constant, maar hebben nog altijd een forse slag te maken om aan de norm te voldoen.
De inspectie zal verscherpt toezicht uitoefenen op de groep scholen die te weinig onderwijstijd gerealiseerd hebben.

4 Nieuwe beoordeling scholengroep verscherpt toezicht 2010/2011

4.1 Bevindingen gerealiseerde klokuren onderwijstijd

In het inspectieonderzoek naar onderwijstijd uit 2011 werd bij achttien scholen geconstateerd dat ze in cursusjaar 2010/2011 te weinig onderwijstijd gerealiseerd hadden. Deze scholen zijn onder verscherpt toezicht van de inspectie gesteld. Met de scholen is afgesproken dat in cursusjaar 2011/2012 de gerealiseerde onderwijstijd aan de norm diende te voldoen.
In het onderzoek uit 2012 zijn deze achttien scholen opgenomen. Voor deze scholen is vastgesteld, op basis van door de school aangeleverde gegevens, welke wel en welke niet aan de norm voor gerealiseerde onderwijstijd voldoen. De resultaten zijn weergegeven in de tabellen 4.1a en 4.1b.

Tabel 4.1a Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd (exclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Voldoende**	**Onvoldoende**	**Totaal**
	Aantal	**Aantal**	**Aantal**
Vmbo	2	2	4
Havo	4	4	8
Vwo	5	1	6
Totaal	11	7	18

Tabel 4.1b Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Voldoende**	**Onvoldoende**	**Totaal**
	Aantal	**Aantal**	**Aantal**
Vmbo	2	2	4
Havo	5	3	8
Vwo	5	1	6
Totaal	12	6	18

Uit bovenstaande tabellen blijkt dat er één school is die alsnog aan de norm voldoet als de andere onderwijsactiviteiten worden meegeteld. Als alleen de onderwijsactiviteiten uit het beoordelingskader van de inspectie worden meegenomen, hebben elf scholen voldoende onderwijstijd gerealiseerd en zeven scholen niet. Worden de andere onderwijsactiviteiten meegeteld, dan komt het aantal scholen ‘voldoende’ op twaalf en ‘onvoldoende’ op zes.

De onvoldoende onderwijstijd beperkt zich op de vwo-school en op één havo tot één leerjaar; op twee vmbo’s en twee havo’s betreft het twee of meer leerjaren.

Tabel 4.1c toont het aantal leerjaren waarin onvoldoende uren onderwijstijd is gerealiseerd ten opzichte van de norm van 1.000/700 klokuren. Daarbij is ook aangegeven in welke mate van de norm is afgeweken. In deze scholengroep van achttien scholen met verscherpt toezicht realiseerden de vier vmbo-scholen in acht leerjaren gemiddeld 35 klokuren te weinig onderwijstijd. De acht havo-scholen realiseerden gemiddeld 11 uur te weinig en de vwo-school feitelijk 4 uur te weinig.

Tabel 4.1c Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal leerjaren onvoldoende	Gemiddeld aantal uren te weinig	Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig	Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig	Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig	Aantal leerjaren met 76 of meer uur te weinig
Vmbo (4 scholen)	1	2	-41	1	.	.	1
	2	2	-51	1	.	.	1
	3	2	-39	1	.	1	.
	4	2	-9	2	.	.	.
	Totaal	8	-35	5	.	1	2
Havo (8 scholen)	1	1	-32	.	1	.	.
	2	1	-5	1	.	.	.
	3	2	-8	2	.	.	.
	4	1	-4	1	.	.	.
	5	.	.	.	.	.	.
	Totaal	5	-11	4	1	.	.
Vwo (6 scholen)	1	1	-4	1	.	.	.
	2	.	.	.	.	.	.
	3	.	.	.	.	.	.
	4	.	.	.	.	.	.
	5	.	.	.	.	.	.
	6	.	.	.	.	.	.
	Totaal	1	-4	1	.	.	.
Totaal (18 onderwijssoorten)		14	-24	10	1	1	2

Ook bij deze scholengroep is er sprake van het verschijnsel dat de scholen gemiddeld in ruime mate meer klokuren realiseerden dan wettelijk vereist: gemiddeld 32 inclusief andere activiteiten (31 exclusief). In het vmbo zijn dit 7 uren (exclusief en inclusief andere activiteiten), in het havo 44 (41 exclusief) en in het vwo 30 (exclusief en inclusief). Tegelijkertijd laat tabel 4.1c zien dat de onderschrijding, vooral in enkele leerjaren in het vmbo, aanzienlijk is.

4.2 Conclusie

De resultaten in dit hoofdstuk geven een beeld van de gerealiseerde onderwijstijd in cursusjaar 2011/2012 op de achttien scholen die bij het onderzoek van 2011 te weinig onderwijstijd hebben gerealiseerd en daarna onder verscherpt toezicht van de inspectie zijn gesteld.

Twee van de vier vmbo-scholen, vijf van de acht havo-scholen en vijf van de zes vwo-scholen voldoen inmiddels aan de norm. Voor deze twaalf scholen kan het traject van verscherpt toezicht worden beëindigd. Voor de overige zes scholen wordt het verscherpt toezicht voortgezet. Dit kan, na verificatie, tot bekostigingsmaatregelen leiden.

5 Nieuwe beoordeling scholengroep verscherpt toezicht 2009/2010

5.1 Bevindingen gerealiseerde klokuren onderwijstijd

In het inspectieonderzoek naar onderwijstijd uit 2011 werd bij vier scholen uit de steekproef 2009/2010 geconstateerd dat ze in het schooljaar 2010/2011 opnieuw te weinig onderwijstijd gerealiseerd hadden. Het verscherpt toezicht van de inspectie voor deze scholen werd daarom voortgezet en met de scholen is afgesproken dat in cursusjaar 2011/2012 de gerealiseerde onderwijstijd aan de norm diende te voldoen.
Deze vier scholen zijn in het onderzoek uit 2012 opgenomen. De verdeling van de scholengroep is weergegeven in tabel 5.1a.

Tabel 5.1a Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Voldoende	Onvoldoende	Totaal
	Aantal	Aantal	Aantal
Havo	2	1	3
Vwo	1		1
Totaal	3	1	4

Geen van de vier scholen heeft in de vragenlijst aangegeven dat ze onderwijsactiviteiten hebben uitgevoerd die buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen.

Een van de vier onderzochte scholen (een havo) heeft nog steeds onvoldoende onderwijstijd gerealiseerd. Dat gebeurde in twee leerjaren (tabel 5.1b).

Tabel 5.1b Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd t.o.v. de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal onderzochte leerjaren	Aantal leerjaren onvoldoende	Gemiddeld aantal uren te weinig	Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig	Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig
Havo (3 scholen)	1	3	.	.	.	.
	2	3	1	-22	1	.
	3	3	.	.	.	.
	4	3	1	-43	.	1
	5	3	.	.	.	.
	Totaal	15	2	-33	1	1
Vwo (1 school)	1	1	.	.	.	.
	2	1	.	.	.	.
	3	1	.	.	.	.
	4	1	.	.	.	.
	5	1	.	.	.	.
	6	1	.	.	.	.
	Totaal	6	.	.	.	.
Totaal (4 scholen)		21	2	-33	1	1

Ook bij deze scholengroep is er sprake van het verschijnsel dat de scholen gemiddeld over alle leerjaren in ruime mate meer klokuren realiseerden dan wettelijk vereist: gemiddeld 25 voor de drie havo's en 55 voor de vwo-school. Tegelijkertijd geeft tabel 5.1b aan dat de onderschrijding in leerjaar 4 van de betreffende havo aanzienlijk is.

5.2 Conclusie

De resultaten in dit hoofdstuk geven een beeld van de gerealiseerde onderwijstijd in cursusjaar 2011/2012 op de vier scholen die bij de onderzoeken in 2010 en 2011 te weinig onderwijstijd hadden gerealiseerd, die in 2010 onder verscherpt toezicht van de inspectie zijn gesteld en waarvoor dit verscherpt toezicht in 2011 is voortgezet. Drie van de vier scholen voldoen inmiddels aan de norm; twee van de drie havo-scholen en de vwo-school.

Voor de drie scholen die de afgelopen twee jaar onder verscherpt toezicht van de inspectie vielen en die in cursusjaar 2011/2012 voldoende onderwijstijd hebben gerealiseerd, kan het traject van verscherpt toezicht worden beëindigd. Voor de ene havo-school wordt het verscherpt toezicht voortgezet. Omdat het tekort in een leerjaar de cesuur van 27 klokuur overschrijdt, kan dit na verificatie tot bekostigingsmaatregelen leiden.

6 Nieuwe beoordeling scholengroep verscherpt toezicht 2008/2009

6.1 Bevindingen gerealiseerde klokuren onderwijstijd

In de inspectieonderzoeken naar onderwijstijd vanaf 2009 werd bij één school uit de steekproef 2008/2009 geconstateerd dat deze in het onderzoeksjaar en in de daarop volgende schooljaren bij herhaling te weinig onderwijstijd gerealiseerd had. De school stond vanaf 2010 onder verscherpt toezicht van de inspectie en in de jaren daarna is dat voortgezet. Met deze school is steeds afgesproken dat in een volgend schooljaar de gerealiseerde onderwijstijd aan de norm diende te voldoen. De betreffende vwo-school is daar in 2011/2012 in geslaagd.
De onderzochte school heeft in alle leerjaren voldoende onderwijstijd gerealiseerd en heeft geen onderwijsactiviteiten aangeboden die buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen.

6.2 Conclusie

De betreffende vwo-school die vanaf 2009 onder verscherpt toezicht van de inspectie stond, voldoet inmiddels aan de norm. Het traject van verscherpt toezicht kan worden beëindigd.

7 Nieuwe beoordeling scholengroep verscherpt toezicht 2007/2008

7.1 Bevindingen gerealiseerde klokuren onderwijstijd

In de inspectieonderzoeken onderwijstijd vanaf 2009 werd bij één school uit de steekproef 2007/2008 geconstateerd dat deze in het onderzoeksjaar en in de daarop volgende schooljaren bij herhaling te weinig onderwijstijd gerealiseerd had. De school stond vanaf 2009 onder verscherpt toezicht van de inspectie en in de jaren daarna is dat voortgezet. Met deze school is steeds afgesproken dat in een volgend schooljaar de gerealiseerde onderwijstijd aan de norm diende te voldoen. Ook in 2011/2012 is de betreffende havo-school daar niet in geslaagd.
De onderzochte school heeft geen onderwijsactiviteiten aangeboden die buiten het beoordelingskader van de inspectie vallen.

In tabel 7.1d is te zien dat de tekorten zich in de leerjaren 2 en 4 voordoen en dat het tekort vooral in leerjaar 2 aanzienlijk is. Tabel 7.1e toont dat de school in de overige leerjaren ruim boven de norm realiseert. De school zou moeten streven naar een betere spreiding over de verschillende leerjaren.

Tabel 7.1d Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal onderzochte leerjaren	Aantal leerjaren onvoldoende	Gemiddeld aantal uren te weinig	Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig	Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig
Havo (1 school)	1	1	.	.	.	.
	2	1	1	-72	.	1
	3	1	.	.	.	.
	4	1	1	-36	1	.
	5	1	.	.	.	.
	Totaal	5	2	-54	1	1

Tabel 7.1e Totaal en gemiddeld aantal uren gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	Leerjaar	Aantal onderzochte leerjaren	Gemiddeld aantal uren verschil
Havo (1 school)	1	1	58
	2	1	-72
	3	1	141
	4	1	-36
	5	1	150
	Totaal	5	48

7.2 Conclusie

De betreffende havo-school voldoet in het schooljaar 2011/2012 opnieuw niet aan de wettelijke eisen voor onderwijstijd. Het traject van verscherpt toezicht van de inspectie wordt voortgezet. Omdat het tekort in de leerjaren 2 en 4 de cesuur van 27 klokuur overschrijdt, kan dit na verificatie tot bekostigingsmaatregelen leiden. Aan deze school is al eerder een bekostigingssanctie opgelegd.

8 Andere onderwijsactiviteiten

8.1 Bevindingen andere onderwijsactiviteiten

Tijdens het onderzoek heeft de inspectie ook kwalitatieve gegevens verzameld over de onderwijstijd en over het overleg hierover tussen de school en de ouders, leerlingen en docenten. De scholen is gevraagd om samen met de gerealiseerde onderwijstijd op te geven of ze in het schooljaar 2011/2012 andere onderwijsactiviteiten hebben uitgevoerd. In paragraaf 3.3 zijn deze activiteiten al kort aan bod gekomen. Het gaat hier om activiteiten die niet binnen de 'oude' wettelijke criteria vallen en die dus niet voorkomen in het beoordelingskader van de inspectie, maar die mogelijk wel binnen de nieuwe kwalitatieve definitie vallen. Als die onderwijsactiviteiten hebben plaatsgevonden, dan heeft de inspectie aanvullend gevraagd wat de omvang ervan was, of over deze activiteiten overleg met de belanghebbenden heeft plaatsgevonden, wat de invloed van het overleg op de plannen was en of de afspraken zijn vastgelegd.

Onderwijssoorten
Vijftien van de honderd scholen uit de steekproef 2011/2012 geven aan dat er onderwijsactiviteiten zijn uitgevoerd die niet voorkomen in het huidige beoordelingskader van de inspectie. Dit betreft zes vmbo-scholen, vijf havo's, twee vwo's en twee scholen voor praktijkonderwijs. Tien van deze scholen bieden zowel in de onderbouw als in de bovenbouw andere activiteiten aan, één havo en twee vmbo's alleen in de onderbouw en één havo en één vmbo alleen in de bovenbouw.

Uren
Het aantal uren dat de scholen aan deze activiteiten besteden, loopt sterk uiteen. In havo en vwo wordt gemiddeld respectievelijk 160 (was vorig jaar 116) en 334 (was vorig jaar 233) uur besteed aan andere onderwijsactiviteiten, een forse toename ten opzichte van schooljaar 2010/2011. In het vmbo werd gemiddeld 56 (was vorig jaar 134) uur aan deze activiteiten besteed, aanzienlijk minder dan vorig jaar, en in het praktijkonderwijs 160 (was vorig jaar 0).

Activiteiten
Scholen hebben onder de titel 'Anders' activiteiten aangegeven die voor een belangrijk deel binnen het beoordelingskader van de inspectie vallen.

De volgende activiteiten kunnen worden aangemerkt als maatwerkactiviteiten:

- bijles Nederlands, rekenen, studievaardigheden;
- (junior)mentoraat.

Voor de volgende activiteiten geldt dat ze onder 'gewone onderwijstijd' kunnen vallen (mits alle leerlingen in een leerjaar of een bepaalde stroom deelnemen) of onder 'maatwerkactiviteiten':

- natuureducatie;
- culturele en kunstzinnige vorming;
- toneel, muziek, dramatische expressie;
- debating;
- loopbaanoriëntatie;
- kennismaking hbo en wo, pre-universitycollege;

- ontwikkeling natuurwetenschappelijke belangstelling;
- cursus sterrenkijken;
- ontwikkeling burgerschap;
- bevordering excellentie;
- diploma-uitreiking;
- schoolfeesten, vieringen;
- examentraining;
- stage;
- ontwikkeling sociale vaardigheden;
- weerbaarheidstraining;
- conflicthantering.

De volgende activiteiten vallen onder 'werkweken en excursies':

- excursies buitenland;
- buitenschoolse activiteiten (waaronder zeilkamp, skireis, werkweek, sportactiviteiten, acties voor goede doelen).

De volgende activiteiten vallen onder 'zelfstandig werken', mits aan de daarvoor geldende voorwaarden wordt voldaan:

- profielwerkdagen.

De volgende activiteit geldt als onderwijstijd volgens het beoordelingskader:

- maatschappelijke stage.

Voor de volgende activiteit geldt dat de uren feitelijk niet mogen worden meegeteld, aangezien ze in weekenden en schoolvakanties worden uitgevoerd:

- werkzaamheden in leerbedrijven in weekenden en schoolvakanties.

Overleg over andere activiteiten
Op alle vijftien scholen waar genoemde andere onderwijsactiviteiten worden uitgevoerd, is met belanghebbenden over deze onderwijsactiviteiten gecommuniceerd. Op twaalf scholen ging het overleg over alle activiteiten, op drie scholen over een deel daarvan. De leraren blijken de belangrijkste gesprekspartners. De ouders en leerlingen zijn ongeveer in gelijke mate betrokken.
In de meeste gevallen wordt overleg gevoerd of de mening gevraagd in een bijeenkomst met leraren en ouders of via overleg met de medezeggenschapsraad of de oudergeleding van de medezeggenschapsraad. Op meerdere scholen is sprake van overleg met ouders via ouderraad, -contactgroep of -klankbordgroep. De leerlingen worden betrokken via de leerlingenraad of in apart overleg met leerlingen, al of niet onder leiding van de mentor.

Invloed van de dialoog op de plannen
De dialoog heeft op zeven scholen geleid tot aanpassing van de plannen en op vijf scholen tot gedeeltelijke aanpassing. In totaal betekent dit dat op 80 procent van de scholen de horizontale dialoog van invloed is geweest op de plannen. Dat is aanmerkelijk meer dan in het afgelopen jaar (39 procent).

Beoordeling belanghebbenden
Op dertien scholen vinden de belanghebbenden alle andere activiteiten een zinvolle besteding van de onderwijstijd, op twee havo-scholen vindt men dat slechts gedeeltelijk.

Wijze van vastleggen
De resultaten van het overleg met de belanghebbenden over deze andere invulling van onderwijs is op 60 procent van de scholen vastgelegd in documenten, veelal in notulen of een apart document (zoals het jaarverslag).

Beoordeling door de inspectie
Negen van de vijftien scholen die aangeven andere activiteiten te hebben uitgevoerd, voldoen aan de (kwantitatieve) norm voor gerealiseerde onderwijstijd, ongeacht of deze andere activiteiten worden meegeteld. Voor deze negen scholen is geen inspectieoordeel over de andere activiteiten of over de gevoerde horizontale dialoog vereist, aangezien deze activiteiten worden aangeboden in uren boven de norm. De activiteiten zijn wel opgenomen in bovenstaand overzicht.

Twee scholen voldoen aan de norm door het meetellen van andere activiteiten. Deze scholen geven aan activiteiten uit te voeren die niet binnen het beoordelingskader van de inspectie vallen, maar bij nadere analyse is gebleken dat het gaat om activiteiten die daar wel binnen vallen en die dus terecht zijn meegeteld.
Vier scholen voldoen niet aan de norm, ook als de andere activiteiten worden meegeteld. Ook deze activiteiten vallen binnen het beoordelingskader.
Eén praktijkschool voerde werkzaamheden in leerbedrijven in weekenden en schoolvakanties op als overige activiteit. Deze uren mogen niet worden meegeteld, aangezien ze in weekenden en schoolvakanties worden uitgevoerd. De school voldoet ook zonder het meetellen van deze activiteiten aan de norm.

8.2 Conclusie

In de kwalitatieve definitie van onderwijstijd wordt het criterium betrokken dat het onderwijs door een inspirerend en uitdagend karakter moet bijdragen aan een zinvolle invulling van de totale studielast van leerlingen. Over de vraag wat inspirerende en uitdagende onderwijsactiviteiten zijn, dient op de school een horizontale dialoog te worden gevoerd tussen de schoolleiding, de leraren, de ouders en de leerlingen. Over deze horizontale dialoog geeft dit onderzoek wel informatie, maar dienen de conclusies met enige terughoudendheid te worden bezien.
Vijftien scholen hebben aangegeven andere onderwijsactiviteiten aan te bieden dan die in het beoordelingskader van de inspectie staan vermeld. Dit aantal is iets lager dan in 2010/2011. In alle gevallen heeft er een dialoog plaatsgevonden en in veruit de meeste gevallen ging dat over alle activiteiten. Daarbij heeft de dialoog ook duidelijk invloed op de plannen, want op twaalf van de vijftien scholen leidde het tot gehele of gedeeltelijke aanpassing.
Belanghebbenden vinden bijna zonder uitzondering de activiteiten een zinvolle invulling van de onderwijstijd. Op twee havo-scholen was kritiek op een deel van de plannen.
Ten opzichte van het onderzoek over 2010/2011 kan gesteld worden dat de horizontale dialoog goed is gevoerd, dat de belanghebbenden voldoende zijn betrokken en dat hun invloed op de plannen groot is. In veruit de meeste gevallen is het overleg gevoerd over zaken waarvoor dat niet is vereist.

Het overzicht van genoemde andere activiteiten geeft aan dat er geen sprake is van echt nieuwe activiteiten. De door scholen aangegeven andere activiteiten passen voor het grootste deel binnen het beoordelingskader van de inspectie of zijn daar een nadere invulling van.
Voor scholen is kennelijk niet in alle gevallen duidelijk welke activiteiten wel en welke niet in het beoordelingskader van de inspectie passen. Soms kiezen scholen daarbij voor de ‘veilige weg’ en noemen in hun opgave alle aanvullingen op de

reguliere lessen waarover horizontaal overleg heeft plaatsgevonden. Andere scholen volstaan met een globalere aanduiding.

LITERATUUR

Aronson, J., Zimmerman, J., & Carlos, L. (1999). *Improving student achievement by extending school: Is it just a matter of time?* Washington, DC: Office of Educational Research and Improvement ERIC, Document Reproduction Service No. ED 435 127.

Commissie Onderwijstijd (2008). *De waarde van een norm. Advies van de Commissie Onderwijstijd.* Den Haag.

Grift, W. van de (2004). *International comparative analysis of learning and teaching. Review of research on the quality of teaching and learning*. Interne publicatie Inspectie van het Onderwijs d.d. 21-2-2004.

Inspectie van het Onderwijs (2006a). *850 uur in de bve. Onderzoek naar het voldoen aan de urennorm.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2006b). *Onderwijstijd in het vo. Onderzoek naar de naleving van de minimale onderwijstijd in het voortgezet onderwijs.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007a). *Klachten studentenorganisaties*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007b). *Onderwijstijd in het hoger onderwijs.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2007c). *Onderwijstijd in vo en bve. Resultaten van het inspectieonderzoek in het voorjaar van 2007.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2008). *Onderwijstijd in het voortgezet onderwijs. Resultaten van het inspectieonderzoek naar het schooljaar 2007/2008.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2009). *Onderwijstijd bve 2009.* Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2010). *Onderwijstijd in het voortgezet onderwijs. Resultaten van het inspectieonderzoek naar het schooljaar 2008/2009*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2011). *Onderwijstijd in het voortgezet onderwijs. Resultaten van het inspectieonderzoek naar het schooljaar 2009/2010*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2012). *Onderwijstijd in het voortgezet onderwijs. Resultaten van het inspectieonderzoek naar het schooljaar 2010/2011*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Bijlage I

Beoordelingskader onderwijstijd 2011/2012

Urennormen
Voor het schooljaar 2011/2012 bedraagt de urennorm voor het voortgezet onderwijs: 1.000 klokuren per leerjaar en 700 klokuren in de examenjaren vmbo, havo en vwo. Voor alle leerjaren van het praktijkonderwijs geldt minimaal 1.000 klokuren.
De urennormen geven de ondergrens aan van de te realiseren onderwijsuren in de verscheidene leerjaren. De naleving ervan geldt als een bekostigingsvoorwaarde.

Criteria
Onderwijsactiviteiten moeten aan de volgende eisen voldoen om te kunnen meetellen als onderwijstijd:

1. Het onderwijs moet onder de pedagogisch-didactische verantwoordelijkheid van daartoe bekwaam onderwijspersoneel worden uitgevoerd.
2. Het onderwijs moet deel uitmaken van het door de school geplande en voor de leerlingen verplichte onderwijsprogramma.
3. Het onderwijs moet door een inspirerend en uitdagend karakter bijdragen aan een zinvolle invulling van de totale studielast van leerlingen.

Maatwerkactiviteiten
Binnen de wettelijke norm kunnen scholen voor maximaal 40 klokuren per schooljaar een kwalitatief hoogwaardig aanbod van *maatwerkactiviteiten* meetellen als onderwijstijd. Deze maatwerkactiviteiten dienen toegankelijk te zijn voor alle leerlingen, ook al hoeven ze niet door alle leerlingen te worden gevolgd. De invulling van deze maximaal 40 klokuren wordt vastgesteld na overleg met de medezeggenschapsraad. Als de maatwerkactiviteiten niet het maximum omvatten, maar bijvoorbeeld 20 klokuren in het eerste leerjaar, dan moeten daarnaast 980 klokuren voor alle leerlingen verplichte onderwijstijd worden gerealiseerd. De totale norm van respectievelijk 1.000 en 700 klokuren per schooljaar blijft daarmee gehandhaafd.
De school moet kunnen aantonen dat er onderwijsactiviteiten voor deze klokuren gepland staan en duidelijk maken hoe bepaalde (groepen) leerlingen van dit aanbod gebruik kunnen maken.

Maatschappelijke stage
De maatschappelijke stage maakt deel uit van het curriculum en is voor 30 uren verplicht gesteld. Deze 30 uur telt mee als onderwijstijd. Als een leerling meer uren aan de maatschappelijke stage besteedt, tellen die meerdere uren niet mee als onderwijstijd.

Andere activiteiten die door een inspirerend en uitdagend karakter bijdragen aan een zinvolle invulling van de totale studielast van leerlingen
Voor scholen die andere onderwijsactiviteiten aanbieden, die niet voorkomen in het huidige beoordelingskader van de inspectie, geldt als voorwaarde dat ouders, leerlingen en leraren hebben ingestemd met die activiteiten. Als aan die voorwaarde is voldaan, tellen deze uren mee als onderwijstijd. Scholen dienen daarbij aan te geven welke onderwijsactiviteiten het betreft. Ook dienen ze aan te geven hoe

ouders, leerlingen en leraren betrokken zijn geweest bij de invulling van onderwijstijd en hoe met de reacties is omgegaan.
Als scholen onderwijsactiviteiten bieden die niet in het beoordelingskader onderwijstijd 2011/2012 staan en waarover het gesprek met ouders, leraren en leerlingen (nog) niet is afgerond, dan beoordeelt de inspectie of deze onderwijsactiviteiten een zinvolle invulling zijn van de onderwijstijd en of ze al dan niet meetellen bij het bepalen van de gerealiseerde onderwijstijd.

Regiocorrectie
Bij het bepalen of een school de norm heeft gehaald, wordt rekening gehouden met de gevolgen van de vakantiespreiding. In het schooljaar 2011/2012 heeft de regio Zuid 39 beschikbare lesweken. De norm voor onderwijstijd voor scholen in de regio Zuid is daarom voor schooljaar 2011/2012 verminderd met 27 uur.

Wat valt onder onderwijstijd?
In de toezichtpraktijk is een aantal onderwijsactiviteiten naar voren gekomen, waarover discussie zou kunnen ontstaan bij het al dan niet meerekenen bij de onderwijstijd. Om de beoordeling eenduidig te maken, heeft de inspectie onderstaand overzicht opgesteld. In dit overzicht wordt een (niet-limitatief) aantal activiteiten opgesomd, met de beoordeling van de inspectie of en hoe deze activiteiten onder het begrip 'onderwijstijd' kunnen vallen.

Activiteit	**Nee**	**Ja**	**Toelichting**
Activiteiten begin en einde schooljaar		•	Boeken ophalen/inleveren, rapporten ophalen, roosters ophalen e.d. worden afgerond op een dagdeel (drie uur).
Afstandsonderwijs (ook wel: e-learning)		•	Telt mee als maatwerkactiviteit op voorwaarde dat de school via registratie kan aantonen dat tijdens e-learning sprake is van frequent contact tussen leerling en docent.
Examens		•	De tijd die leerlingen besteden aan het afleggen van de examens wordt meegerekend bij de onderwijstijd. Voor de dagen waarop de leerlingen examens hebben, hoeft de school geen lesuitval te berekenen.
Excursie		•	De werkelijk benodigde tijd, inclusief reistijd, telt mee.
Keuzevakken		•	Als alle leerlingen in een bepaalde stroom een keuzepakket kunnen samenstellen, valt dit onder onderwijstijd mits het keuzepakket verplicht moet worden gevolgd. Is er geen verplichting, dan vallen de lessen voor maximaal 40 uur onder de maatwerkactiviteiten.
Maatschappelijke stage		•	De maatschappelijke stage maakt deel uit van het curriculum en is voor 30 uren verplicht gesteld. Deze 30 uur telt mee als onderwijstijd. Als een leerling meer uren aan de maatschappelijke stage besteedt, tellen die meerdere uren niet mee als onderwijstijd. De uren kunnen gespreid over de gehele schoolperiode worden gemaakt. De uren tellen alleen mee in het jaar waarin

			de stage plaatsvindt.
Maatwerk		•	Scholen mogen in overleg met de medezeggenschapsraad een kwalitatief hoogwaardig aanbod aan maatwerkactiviteiten vaststellen, voor maximaal 40 uur. Deze maatwerkactiviteiten zijn toegankelijk voor alle leerlingen, maar hoeven niet door alle leerlingen te worden gevolgd. Te denken valt aan: • mentoruren; • leerlingbegeleiding; • loopbaanactiviteiten; • e-learning.
Proefwerkweek en schoolexamens		•	Een proefwerkweek/-dag telt in beginsel mee als onderwijstijd. Het uitgangspunt is dat alleen de daadwerkelijke uren dat er proefwerken/schoolexamens zijn meetellen. Als een school rekent met dagen/weken, dan telt een proefwerkweek/-dag in beginsel voor 50 procent mee als een lesweek/-dag. Indien er echter meer dan twee (uitgebreide) proefwerken op één dag of twee proefwerken en daarnaast nog één of meer lessen worden afgenomen/gegeven, telt die dag als een gehele lesdag mee.
Projectweek e.d.		•	Telt in beginsel als gewone lesweek mee (op dezelfde wijze als 'Excursie').
Stage		•	De werkelijke tijd (zonder reistijd) telt mee. Bij uitzonderlijke situaties geldt tevens wat voor 'Werkweek' geldt.
Verkort lesrooster		•	De werkelijke tijd telt mee.
Vervangende activiteiten bij lesuitval		•	Vervangende activiteiten bij lesuitval tellen mee als deze activiteiten voldoen aan de drie criteria voor onderwijstijd. Er moet sprake zijn van planmatige opvang met een kwalitatieve invulling die deel uitmaakt van het verplichte onderwijsprogramma.
Werkweek		•	Uitgangspunt is de tijd die de school hiervoor heeft geprogrammeerd. Aanvaardbaar is het aantal dagen x 8 uur per dag. Eventuele avondprogramma's tellen alleen mee als sprake is van een duidelijke invulling. Het slapen is geen onderwijstijd.
Zelfstandig werken (ook wel: keuzewerktijd, bandbreedte-uren e.d.)		•	Telt mee onder de volgende condities (die alle moeten zijn gerealiseerd): • de opdrachten zijn verstrekt door de/een docent; • aanwezigheid is verplicht; • er is aanwezigheidscontrole.
Activiteiten in weekenden en vakanties	•		Bij een vijfdaagse schoolweek gelden de zaterdag en zondag niet als schooldag. Daarnaast hebben de leerlingen recht op (ten hoogste) 60 vakantiedagen.
Pauzetijd	•		Pauzetijd telt niet mee.

			Het is denkbaar dat bij het praktijkonderwijs een pauze functioneel is, maar de school moet dat wel duidelijk maken in een plan waarin doelstellingen, beoordeling op realisatie van de doelstellingen en evaluatie zijn opgenomen.

Beoordeling en verantwoording
De realisatie van het aantal onderwijsuren moet de instelling kunnen verantwoorden; de uren die niet verantwoord kunnen worden, tellen niet mee. Bij de beoordeling of een activiteit van de school tot onderwijstijd kan worden gerekend, is de verantwoording van de school het uitgangspunt. Het gaat er dus om of de school zelf de activiteit tot haar onderwijs rekent. Dat betekent dat de activiteit moet passen bij de visie en het (onderwijs)doel van de school, dat de activiteit is/wordt opgenomen in schooldocumenten en dat de activiteit door de school voorzien is van een doel, een programma/invulling en een vorm van evaluatie. De inspectie beoordeelt tijdens verificatieonderzoeken of de door de school aangegeven onderwijsactiviteiten aan de hier genoemde criteria én aan de drie eerder genoemde criteria voldoen, en of de onderwijstijd correct is berekend.

Deugdelijke registratie
Bij mogelijkheden tot verantwoording horen vormen van registratie, anders is verantwoording onmogelijk. De vormgeving daarvan is geheel een zaak van de school. Voor de inspectie geldt de vraag of de aanwezige methoden de school voldoende mogelijkheden bieden zich te verantwoorden. Er zijn algemene criteria die voor dergelijke methoden gelden. Bij het beoordelen van de vraag of de school zich kan verantwoorden, is het van belang die in acht te nemen. Het betreft de volgende criteria:

a. Systematiek/inzichtelijkheid en borging registratie
Een registratie is systematisch als er een goede beschrijving is van wat op welke wijze geregistreerd wordt. Daarbij moet duidelijk zijn welke functionaris ervoor verantwoordelijk is. Verder moet er naast de beschrijving van de werkwijze ook een borging zijn voor de correcte uitvoering.
b. Frequentie
De frequentie van een registratie dient toegesneden te zijn op het doel en maakt onderdeel uit van de systematiek. Bijvoorbeeld: verzuimregistratie vraagt een eigen frequentie, registratie van lesuitval wellicht een andere. Verder kan van belang zijn hoe de registratie georganiseerd is. Wordt bijvoorbeeld de lesuitval voor de gehele school in één systeem opgeslagen, of gebeurt dit per opleiding of per vestiging?
c. Verantwoordingsdata
Voor borging van de urennorm zijn verantwoordingsdata nodig waarmee het management het proces kan volgen en bijsturen. Deze verantwoordingsdata moeten inzichtelijk, actueel en betrouwbaar zijn.

Bijlage II

Berekening van de gerealiseerde onderwijstijd op basis van de nieuwe norm (inclusief 40 uur maatwerkactiviteiten) bij de steekproef 2011/2012

In voorgaande onderzoeksjaren maakte de inspectie een vergelijking met de oude norm van 1.040 uur voor de leerjaren 1 en 2 vmbo en 1, 2 en 3 havo en vwo.
Dit jaar is de simulatie ingericht op de nieuwe norm van 1.040 uur voor de leerjaren 1 en 2 van vmbo, havo en vwo. Voor de bovenbouw (vmbo 3 en 4, havo 4 en 5, vwo 4, 5 en 6) en het praktijkonderwijs is uitgegaan van 1.000 uur, voor het examenjaar van 700 uur. Op de gegevens is regiocorrectie toegepast.
Wanneer er in minimaal één leerjaar van de betreffende onderwijssoort onvoldoende onderwijstijd is gerealiseerd, dan is de school aangemerkt als 'onvoldoende'.

In deze bijlage worden voor de scholengroep uit de steekproef 2011/2012 dezelfde gegevens gepresenteerd als in hoofdstuk 3, maar nu dus vergeleken met de nieuwe norm. De tabellen a zijn gebaseerd op de gerealiseerde onderwijstijd conform het beoordelingskader van de inspectie. In de tabellen b is daarbij het aantal uren opgeteld dat is besteed aan andere onderwijsactiviteiten.

De cijfers in dit overzicht geven een indicatie van de inspanning die scholen moeten leveren om aan de nieuwe norm van 1.040 uur te voldoen. De scholen hebben hierop niet kunnen sturen en de ruimte voor maatwerk wordt in de nieuwe norm verhoogd van 40 naar 60 uur, terwijl in deze simulatie wordt uitgegaan van 40 uur. Dat betekent dat scholen met tekorten van < 20 uur in deze simulatie in veel gevallen toch aan de nieuwe norm zouden voldoen.

Tabel II.1a Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Voldoende**		**Onvoldoende**		**Totaal**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Vmbo	10	19%	42	81%	52	100%
Havo	11	52%	10	48%	21	100%
Vwo	6	27%	16	73%	22	100%
Praktijkonderwijs	5	100%			5	100%
Totaal	32	32%	68	68%	100	100%

Tabel II.1b Scholen naar (on)voldoende gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Voldoende**		**Onvoldoende**		**Totaal**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Vmbo	11	21%	41	79%	52	100%
Havo	12	57%	9	43%	21	100%
Vwo	7	32%	15	68%	22	100%
Praktijkonderwijs	5	100%			5	100%
Totaal	35	35%	65	65%	100	100%

Tabel II.2a Aantal leerjaren onvoldoende gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**1 leerjaar**		**2 of meer leerjaren**		**Totaal**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Vmbo	12	29%	30	71%	42	100%
Havo	3	30%	7	70%	10	100%
Vwo	6	38%	10	63%	16	100%
Totaal	21	31%	47	69%	68	100%

Tabel II.2b Aantal leerjaren onvoldoende gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**1 leerjaar**		**2 of meer leerjaren**		**Totaal**	
	Aantal	**%**	**Aantal**	**%**	**Aantal**	**%**
Vmbo	11	27%	30	73%	41	100%
Havo	4	44%	5	56%	9	100%
Vwo	7	47%	8	53%	15	100%
Totaal	22	34%	43	66%	65	100%

Tabel II.3a Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Leerjaar**	**Aantal onderzochte leerjaren**	**Aantal leerjaren onvoldoende**	**Gemiddeld aantal uren te weinig**	**Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 76 of meer uur te weinig**
Vmbo (52 scholen)	1	47	34	-35	14	15	2	3
	2	48	35	-41	9	16	7	3
	3	52	13	-32	7	2	3	1
	4	51	.	.	.	.	.	.
	Totaal	198	82	-37	30	33	12	7
Havo (21 scholen)	1	21	8	-27	5	2	1	.
	2	21	8	-23	6	2	.	.
	3	21	2	-6	2	.	.	.
	4	18	2	-64	.	.	2	.
	5	18	.	.	.	.	.	.
	Totaal	99	20	-27	13	4	3	.
Vwo (22 scholen)	1	22	9	-31	6	1	1	1
	2	22	12	-32	5	6	.	1
	3	22	2	-31	.	2	.	.
	4	21	7	-44	3	1	.	3
	5	21	6	-67	1	2	.	3
	6	21	1	-2	1	.	.	.
	Totaal	129	37	-39	16	12	1	8
Praktijkonderwijs (5 scholen)	1	5	.	.	.	.	.	.
	2	5	.	.	.	.	.	.
	3	5	.	.	.	.	.	.
	4	5	.	.	.	.	.	.
	5	5	.	.	.	.	.	.
	6	2	.	.	.	.	.	.
	Totaal	27	.	.	.	.	.	.
Totaal (100 scholen)		453	139	-36	59	49	16	15

Tabel II.3b Onvoldoende uren gerealiseerde onderwijstijd (inclusief andere activiteiten) ten opzichte van de norm

Onderwijssoort	**Leerjaar**	**Aantal onderzochte leerjaren**	**Aantal leerjaren onvoldoende**	**Gemiddeld aantal uren te weinig**	**Aantal leerjaren met 1-25 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 26-50 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 51-75 uur te weinig**	**Aantal leerjaren met 76 of meer uur te weinig**
Vmbo (52 scholen)	1	47	34	-34	14	15	3	2
	2	48	34	-41	8	16	7	3
	3	52	12	-32	6	3	3	.
	4	51	.	.	.	.	.	.
	Totaal	198	80	-37	28	34	13	5
Havo (21 scholen)	1	21	6	-33	3	2	1	.
	2	21	7	-26	5	2	.	.
	3	21	2	-6	2	.	.	.
	4	18	2	-47	.	1	1	.
	5	18	.	.	.	.	.	.
	Totaal	99	17	-29	10	5	2	.
Vwo (22 scholen)	1	22	8	-34	5	1	1	1
	2	22	11	-34	4	6	.	1
	3	22	2	-31	.	2	.	.
	4	21	7	-44	3	1	.	3
	5	21	5	-77	.	2	.	3
	6	21	.	.	.	.	.	.
	Totaal	129	33	-43	12	12	1	8
Praktijkonderwijs (5 scholen)	1	5	.	.	.	.	.	.
	2	5	.	.	.	.	.	.
	3	5	.	.	.	.	.	.
	4	5	.	.	.	.	.	.
	5	5	.	.	.	.	.	.
	6	2	.	.	.	.	.	.
	Totaal	27	.	.	.	.	.	.
Totaal (100 scholen)		453	130	-37	50	51	16	13

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2013-.13 | gratis
ISBN: 978-90-8503-999-0

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.